Specjalistyczna Poradnia Profilaktyczno – Terapeutyczna
w Tarnowie
33-100 Tarnów, ul. Józefa Szujskiego 25,
tel: 14 622 27 96, 14 636 27 96
www.sppt.tarnow.pl e-mail: topp20@poczta.onet.pl, sppt@poczta.onet.pl

„Mobbing i bullying a poczucie bezpieczeństwa w szkole"

Raport z badań ankietowych w tarnowskich szkołach podstawowych i gimnazjalnych

Agnieszka Latos

Tarnów 2011

Wstęp

W niniejszym raporcie przedstawiamy wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w tarnowskich szkołach w wiosną 2011 roku. Ankieta dotyczyła zjawiska mobbingu i bullyingu w gimnazjach i szkołach podstawowych. Angielska terminologia została użyta nieprzypadkowo ponieważ trudno znaleźć w języku polskim odpowiedniki tych słów, które określałyby całość zachowań uczniów, które były przedmiotem badania.

Pojęcia używane w badaniach

W raporcie pojawiają się pojęcia, które są bardzo istotne dla badań, aby zrozumieć ich wpływ poniżej przedstawiono ich znaczenie.

Mobbing – z angielskiego „to mob" oznacza „otoczyć, zaatakować, napadać, dokuczać". Słowo to zaczerpnięte zostało z łacińskiego „mobile vulgus" (chwiejny tłum). Początkowo termin ten odnosił się do molestowania w pracy, później rozszerzono jego znaczenie także na specyficzne zachowania przemocowe w innych miejscach, w szczególności w szkole. Mobbing w szkole oznacza szereg działań przemocowych stosowanych przez jednostkę lub grupę wobec jednostki, charakterystyczne jest to, że w dużej mierze jest to rodzaj przemocy psychicznej, mniej fizycznej. Jest to wieloetapowy proces podczas, którego sprawca (mobber) stosuje różne metody manipulacji od najbardziej wysublimowanych (prawie niezauważalnych przez ofiarę) po najbardziej drastyczne powodujące izolacje społeczną ofiary, dramatyczny spadek jej samooceny, a w uczuciach i emocjach: poczucie skrzywdzenia, alienacji, bezsilności, niewyartykułowanej złości. Przedłużający się taki stan psychiczny może prowadzić do chorób somatycznych (min. zaburzenia układu pokarmowego) i psychicznych.
Mobbing często przybiera formę wyizolowania jednostki z grupy wbrew jej woli. Ponieważ przybiera często formę zachowań „nie wprost" jest trudniejszy do wykrycia przez dorosłych.
Przejawy mobbingu to:

- ✓ zaczepianie
- ✓ izolowanie jednostki od grupy
- ✓ obmawianie (chodzi także o rozsiewanie plotek zarówno w realnych sytuacjach jak i w Internecie)
- ✓ nieprzyjazne wypowiedzi i zachowania, których celem jest pokazanie ofierze jej inności, nieprzydatności w grupie
- ✓ zabieranie i chowanie rzeczy należących do ofiary
- ✓ obrażanie poprzez poniżające „ksywki", wyzwiska, obrażanie rodziców ofiary
- ✓ ignorowanie, nie odzywanie się przez cała grupę do ofiary
- ✓ prowokowanie słowami, gestami.

Trudno jest znaleźć ostrą granicę między terminem mobbing a bullying, w praktyce szereg zachowań przemocowych występuje w obydwu zjawiskach.

Bullying – Przyjmuje się, że bullying jest ostrzejszą forma mobbingu, polega na tyranizowaniu osoby ze świadomym zamiarem skrzywdzenia. Cechą charakterystyczną bullyingu jest to, że działania te powtarzają się, mimo, że ofiara niczym nie prowokuje sprawcy (sprawców); najczęściej mają miejsce w obecności innych osób (widzów), przy nierównowadze sił i w poczuciu bezkarności sprawców.
Możemy podzielić to zjawisko na:

1) Bullying bezpośredni

a) fizyczny – popychanie, plucie, kopanie, uderzanie, zabieranie i chowanie rzeczy, zmuszanie do wykonywania poniżających, ośmieszających lub odrażających czynności, w tym kopro i uro-filnych oraz seksualnych;
b) słowny (emocjonalny) – grożenie, poniżanie przez przezywanie, wyśmiewanie, przedrzeźnianie i prowokowanie;

2) Bullying pośredni (ukryty)
a) relacyjny – obmawianie, rozpuszczanie plotek, namawianie innych do izolacji ofiary, odrzucania jej i ignorowania;
b) cyber bullying – umieszczanie w sieci (e-maile, blogi, itp.) oszczerczych informacji.

Sprawcami bullyingu zwykle są osoby impulsywne, dominujące, bez empatii, postrzegające pozytywnie przemoc, łaknący społecznego prestiżu z wysoką samooceną. Ofiarami stają się najczęściej osoby o następujących cechach: małym poczuciu bezpieczeństwa, lękowe, o niskim wskaźniku więzi rówieśniczych, niskim poczuciu kompetencji, czasem outsider[1].

Poczucie bezpieczeństwa w szkole – Nie chodzi tu o obiektywne bezpieczeństwo uczniów czyli np. przestrzeganie przepisów BHP ale psychologiczne znaczenie tego terminu. Dla potrzeb raportu przyjęto definicję poczucia bezpieczeństwa jako pewnego stanu stabilności psychicznej w danym środowisku, spokoju i równowagi w funkcjonowaniu.

Cel badań i raportu

Celem głównym badań jest diagnoza środowiska uczniów tarnowskich pod względem występowania zjawiska mobbingu i bullyingu, oraz porównanie obecnych wyników do badań dotyczących przemocy wśród uczniów wykonanych w 2006 roku – zmiany, trendy.

Szczegółowe cele odnoszą się do odpowiedzi na następujące pytania:

1) Jaka jest skala zjawiska w środowisku uczniowskim?
2) Czy nastąpiła zmiana w nasileniu niektórych przejawów przemocy w porównaniu z rokiem 2006?
3) Jakie czynniki mogą mieć wpływ na występowanie tego zjawiska w szkole?
4) Jakie cechy według uczniów mają potencjalne ofiary mobbingu lub bullyingu?
5) Jakie przekonania mają uczniowie na temat bezpieczeństwa w szkole?
6) Czy w sytuacji zagrożenia uczniowie sięgają po pomoc?

Celem raportu jest:
- zestawienie wyników badań z losowo wybranych szkół,
- informowanie szkół i jednostek działających na rzecz dzieci i młodzieży o wybranych wynikach badań, prowadzonych wśród tarnowskiej młodzieży
- dostarczanie szkołom informacji, które mogą być pomocne w podejmowaniu decyzji dotyczących szkolnych programów profilaktyki i wychowania, czyli działanie na rzecz przekładania wyników badań na praktykę w szkołach.

Metoda

Próba

Badaniami ankietowymi objęto uczniów z tarnowskich szkół, na dwóch poziomach: szkoła podstawowa (klasy 5, 6) i gimnazjum (klasy 1, 2, 3). Próba wyniosła 532 osoby, w tym 259 dziewcząt i 273 chłopców, w wieku 12-16 lat. Próba wiekowa była wybrana na podstawie analizy danych z innych badań, z których wynikało, że w tych grupach wiekowych zjawisko mobbingu i bullyingu najczęściej występuje.

[1] Orłowski S., Mobbing i bulling w szkole, Charakterystyka zjawiska i program zapobiegania, www.ore.edu.pl

Rozkład badanych ze względu na rodzaj szkoły

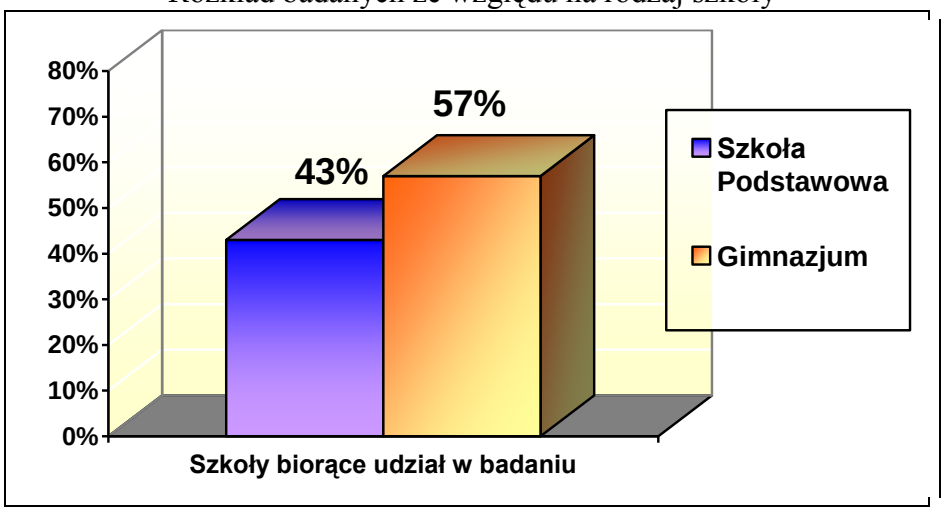

Rozkład wiekowy uczniów biorących udział w badaniu ankietowym					
12 lat	13 lat	14 lat	15 lat	16 lat	17 lat
21%	22%	21%	15%	20%	1%

Rozkład badanych ze względu na płeć

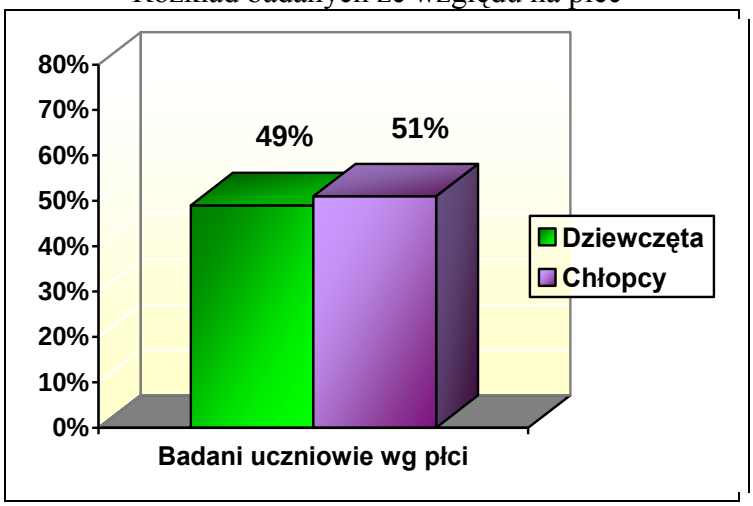

Do badań zastosowano próbę losową, klastrowo-warstwową to znaczy, że najpierw były losowane szkoły na jednym z dwóch poziomów (szkoła podstawowa, gimnazjum), a następnie wybierano klasy do badania w odpowiednim przedziale wiekowym. Badaniu poddani byli wszyscy uczniowie znajdujący się w klasie.

Ankieta

Narzędzie jakie zastosowano w badaniach to ankieta audytoryjna, złożona z 13 pytań zamkniętych i otwartych, z możliwościami wyboru jednej lub wielu odpowiedzi (niektóre pytania były w formie tabeli, gdzie respondenci wybierali odpowiedź przy każdym zdaniu). Wybór rodzaju narzędzia podyktowany był wysoką standaryzacją takiej ankiety, możliwością uzyskania danych zarówno ilościowych jak i jakościowych, oraz możliwością uzyskania

dużego materiału badawczego w stosunkowo krótkim czasie. Ankieta zwierała zarówno zmienne niezależne (m.in. wiek, płeć, rodzaj szkoły) jak i zmienne zależne.

Ponieważ ankieta jest także narzędziem edukacyjnym, została tak skonstruowana, aby z jednej strony nie wzmacniać negatywnych zachowań, a jednocześnie pogłębić samoświadomość uczniów na swój temat.

Wykonanie badania

Ankiety zostały przeprowadzone wiosną 2011 roku w losowo wybranych szkołach na wybranych poziomach szkół. Anonimową ankietę uczniowie wypełniali podczas lekcji w obecności nauczyciela prowadzącego. Jedna szkoła odmówiła udziału w ankiecie, podając jako powód względy organizacyjne.

Obszary badawcze

- Zachowania przemocowe charakterystyczne dla mobbingu i bullyingu.
- Przekonania dotyczące ofiary przemocy, cech decydujących o pozycji ucznia w szkole.
- Poczucie bezpieczeństwa w szkole.
- Sięganie po pomoc w sytuacji przemocy.

Wyniki

Poniżej przedstawiono wyniki przeprowadzonych ankiet wśród uczniów oraz porównanie ich z poprzednimi badaniami dotyczącymi przemocy i badaniami ogólnopolskimi.

Mobbing i bullying – uczeń jako świadek i ofiara

Aby sprawdzić jaka jest skala zjawiska mobbingu i bullyingu w szkole zapytaliśmy uczniów czy byli świadkami takich zdarzeń, oraz czy sami byli ofiarami szczegółowo opisanych zachowań przemocowych.

- Na pierwsze pytanie 2/3 badanych odpowiedziało, że w ciągu roku szkolnego było świadkami takich zachowań.
- Częściej świadkami byli uczniowie szkół podstawowych (68,5%) niż gimnazjów (66%), różnice jednakże są niewielkie.

Czy w tym roku szkolnym byłeś świadkiem sytuacji w szkole, w której dokuczano uczniowi (np. popychanie, wyzywanie, straszenie, wyśmiewanie, „rozpuszczanie" plotek, izolowanie kogoś od grupy itp.)?	Ogółem	Szkoła podstawowa	Gimnazjum
TAK	66%	68,5%	66%
NIE	32%	31%	33,5%
BRAK OPOWIEDZI	1%	0,5%	0,5%

- Wśród osób badanych 84% przyznało się, że w ciągu roku szkolnego było ofiarami zachowań mających znamiona mobbingu lub bullyingu
- Biorąc pod uwagę zachowania przemocowe (mobbing i bullying), których ofiarami byli uczniowie można wyróżnić kilka, które występują najpowszechniej czyli:
  - ✓ wyzywanie, obrażanie ucznia – 48%,
  - ✓ obmawianie, „rozpowszechnianie" plotek - 37%,
  - ✓ zabieranie i chowanie przedmiotów należących do ucznia -34%,
  - ✓ prowokowanie ucznia krzykiem, „robieniem min" – 32%,
  - ✓ obraźliwe wyrażanie się o rodzicach ucznia – 29%.

Rozkład zachowań charakterystycznych dla mobbingu i bullyingu

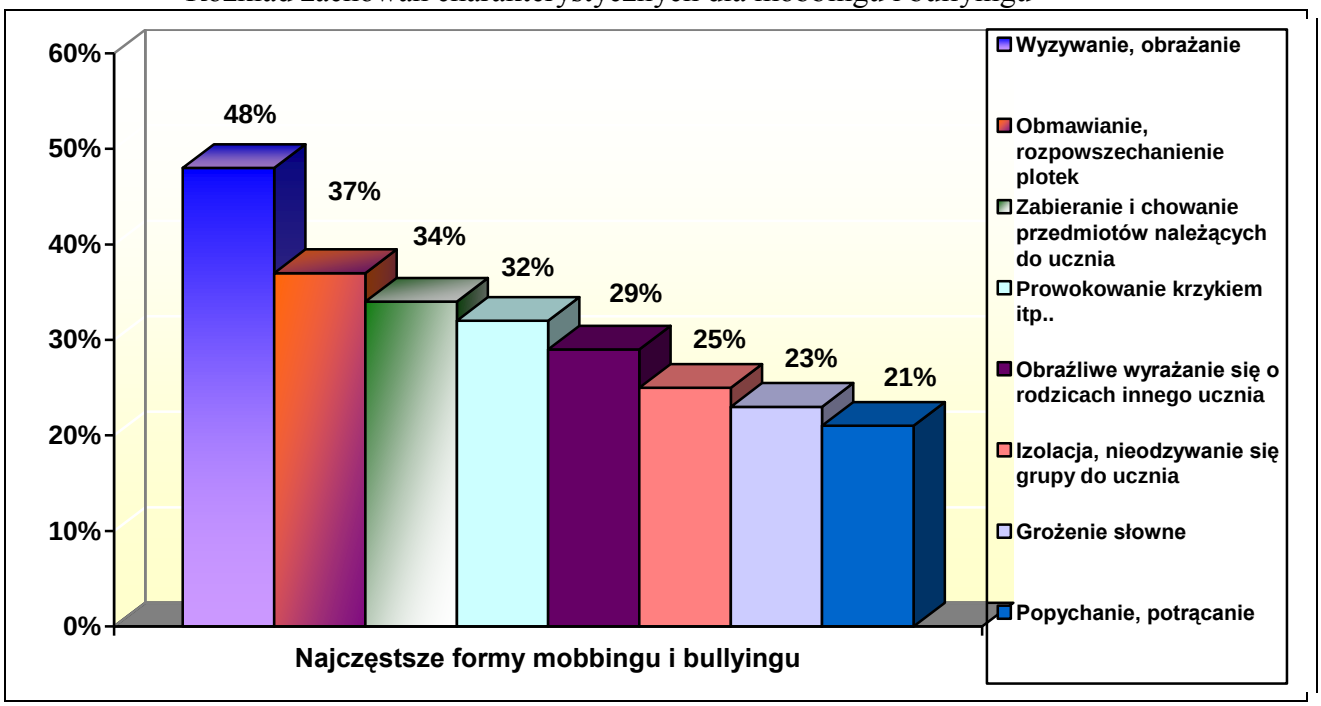

- W szkole podstawowej dominują zachowania: wyzywanie, przezywanie (56%), rozpowszechnianie plotek (42%), obrażanie rodziców, rodziny ucznia (38%). W gimnazjum natomiast dominującymi zachowaniami są: wyzywanie, przezywanie (42%), rozpowszechnianie plotek (33%), zabieranie i chowanie rzeczy należących do danego ucznia (32%).
  Pierwsze dwa zachowania występują więc podobnie w szkole podstawowej i w gimnazjum, ale w gimnazjum z mniejszym natężeniem i częstotliwością.
- Porównując zachowania uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum można zauważyć zmiany pewnych trendów w zachowaniu. Im starszy uczeń tym mniej jest zachowań typu: plucie, popychanie, potrącanie, obrażanie rodziców innych uczniów. Jedyna zmienna, która ulega wzrostowi w gimnazjum to obrażanie przez nauczycieli.
- Najrzadziej występującymi formami zachowań przemocowych są:
  - ✓ zmuszanie do kupowania alkoholu, papierosów innych przedmiotów - 2%,
  - ✓ pobicie przez całą grupę – 4%,
  - ✓ zmuszanie do ośmieszających lub poniżających czynności - 7%.
- Największą częstotliwość (od kilka do kilkanaście razy i więcej) miały zachowania:
  - ✓ wyzywanie, obrażanie ucznia – 23%,
  - ✓ obmawianie, „rozpowszechnianie" plotek - 15%,
  - ✓ prowokowanie ucznia krzykiem, „robieniem min" – 14%,
  - ✓ zabieranie i chowanie przedmiotów należących do ucznia -13%,
  - ✓ słowne groźby - 10%.
- Uczniowie wymienili także kilka innych zachowań dokuczliwych, których byli ofiarą są to m.in. „robienie zdjęć i zamieszczenie na NK", „zamykanie w WC", „wyśmiewanie z powodu ubrań, wyglądu", „wyśmiewanie się z niskiego wzrostu", „włamanie na moje konto na portalu internetowy", „robienie zdjęć np. gdy osoba przebiera się na wf", „płacenie haraczy, łapówek", „nabieranie na miłość", „na w-f rzucano piłką kopano mnie i bito po głowie", „celowe zagradzanie przejścia na korytarz", „bawiono się w "syf" czyli zabawę podobną do "berka", tylko że z "o fu" (ktoś mnie dotyka i podaje dalej)", „ataki psychiczne ze strony nauczyciela".

Zachowania przemocowe, których ofiarą był uczeń z uwzględnieniem częstotliwości w ciągu roku szkolnego													
Lp.	**Twierdzenie**	**Raz czy dwa**			**Kilka razy**			**Kilkanaście razy**			**Nigdy**		
		Ogółem	**Sz. Podst.**	**Gim.**	**Ogółem**	**Sz. Podst.**	**Gim.**	**Ogółem**	**Sz. Podst.**	**Gim.**	**Ogółem**	**Sz. Podst.**	**Gim.**
1	Wyzywano, przezywano, obrażano Cię	**25%**	28%	22%	**17%**	22%	13%	**6%**	6%	6%	**52%**	44%	58%
2	Rozpowszechniano krzywdzące kłamstwa, plotki o Tobie	**22%**	25%	20%	**10%**	10%	10%	**5%**	7%	3%	**63%**	58%	67%
3	Zmuszano Cię do ośmieszających lub poniżających czynności	**3%**	5%	2%	**2%**	1%	2%	**1%**	2%	0,6%	**93%**	91%	95%
4	Byłeś opluwany	**10%**	15%	7%	**3%**	3%	3%	**2%**	4%	1%	**84%**	77%	89%
5	Zabierano i chowano Twoje rzeczy	**21%**	22%	20%	**9%**	9%	9%	**4%**	6%	3%	**66%**	63%	68%
6	Grożono Ci słownie	**13%**	12%	13%	**6%**	7%	7%	**4%**	4%	3%	**77%**	77%	77%
7	Potrącano, popychano, przewracano Cię	**12%**	15%	10%	**6%**	9%	4%	**3%**	6%	2%	**78%**	70%	84%
8	Umieszczano obraźliwe teksty na Twój temat w Internecie na np.”nk”, „facebook”, gg, blogach itp.	**5%**	9%	3%	**2%**	3%	1%	**1%**	0,8%	1%	**91%**	87%	95%
9	Zniszczono Ci wartościowy przedmiot należący do Ciebie np. komórka, kurtka, plecak itd.	**7%**	7%	7%	**0,5 %**	0,8%	0,3%	**1%**	2%	0,3%	**92%**	90%	93%
10	Prowokowano Cię krzykiem, „robieniem min”	**18%**	20%	17%	**9%**	11%	8%	**5%**	6%	4%	**68%**	63%	71%
11	Ukradziono Ci jakiś przedmiot, który należał do Ciebie	**9%**	10%	8%	**2%**	4%	0,3%	**0,8 %**	0,8%	0,6%	**88%**	85%	90%
12	Zmuszano Cię do kupowania papierosów, alkoholu lub innych rzeczy za twoje pieniądze	**2%**	0,8%	2%	**0,2 %**	0,4%	0	**0,2 %**	0,4%	0	**98%**	98%	98%
13	Grupa osób zmówiła się, żeby się do Ciebie nie odzywać, ignorować Cię	**17%**	20%	16%	**4%**	5%	4%	**3%**	4%	3%	**75%**	71%	78%
14	Nauczyciel obraził Cię, przezywał, wyzywał	**11%**	8%	13%	**3%**	4%	2%	**2%**	0,8%	3%	**84%**	87%	81%
15	Nauczyciel szarpał, popychał Cię	**6%**	7%	5%	**2%**	3%	0,6%	**0,8 %**	0,4%	1%	**91%**	89%	93%
16	Ktoś przeszukiwał Twoje rzeczy, telefon komórkowy bez Twojej zgody	**14%**	13%	15%	**2%**	4%	0,9%	**2%**	3%	2%	**81%**	80%	82%
17	Bił Cię ktoś z kolegów, koleżanek ze szkoły	**11%**	16%	8%	**2%**	3%	2%	**2%**	5%	0,6 %	**84%**	76%	89%
18	Biła Cię cała grupa uczniów	**2%**	4%	1%	**0,4 %**	0,4%	0	**0,8 %**	2%	0	**96%**	93%	98%
19	Mówiono w sposób obraźliwy o Twojej rodzinie	**21%**	26%	17%	**4%**	6%	3%	4%	6%	2%	71%	62%	77%
20	Inne zachowania dokuczliwe, jakie? Wypisz	2%	4%	2%	2%	4%	1%	2%	4%	1%	-	-	-

- Biorąc pod uwagę rodzaj szkoły można stwierdzić, że skala występowania zjawiska mobbingu i bullyingu jest nieco większa w szkole podstawowej (85%) niż w gimnazjum (82%).

Pozornie mogłoby się wydawać, że częściej wskazane wyżej zachowania powinny występować w gimnazjum niż w szkole podstawowej, jednak warto zwrócić uwagę na

specyfikę tych zachowań. Najczęściej przybierają one formę uciążliwego dokuczania niż świadomego znęcania się nad ofiarą.

Biorąc pod uwagę wcześniejsze badania dotyczące przemocy rówieśniczej (w tym cyberprzemocy) w Tarnowie oraz inne badania ogólnopolskie, można postawić tezę, że zachowania dokuczliwe ze szkoły podstawowej, które nie zostały wyeliminowane mogą przybrać ostrzejszą formę przemocy w gimnazjum. Dla przykładu z badań nad agresją wśród tarnowskiej młodzieży wynikało, że co siódmej osobie zniszczono wartościowy przedmiot należący do niej, podobnie - co siódma osoba była zaczepiana i bita bez powodu, 8% zostało zmuszone do czynu karalnego, 7% było pobite przez swoich kolegów.

Rozkład zjawiska mobbingu i bullyingu ze względu na rodzaj szkoły

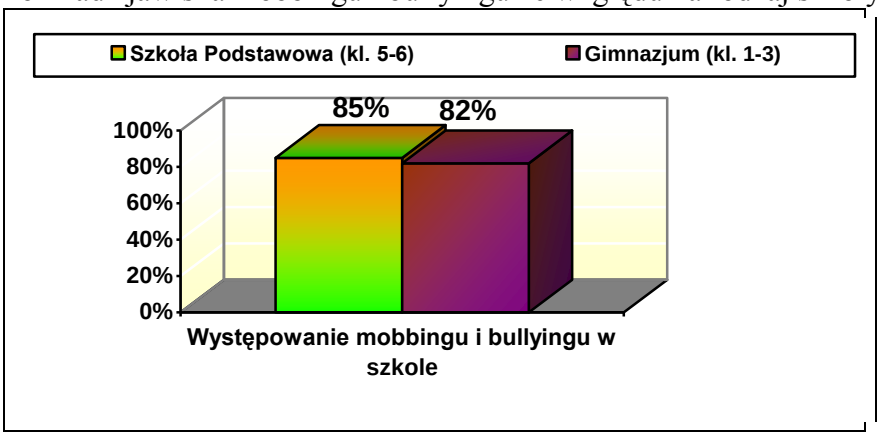

- Biorąc pod uwagę płeć można stwierdzić, że zdecydowanie częściej ofiarami są chłopcy (91%) niż dziewczęta (76%).

Rozkład zjawiska mobbingu i bullyingu ze względu na płeć

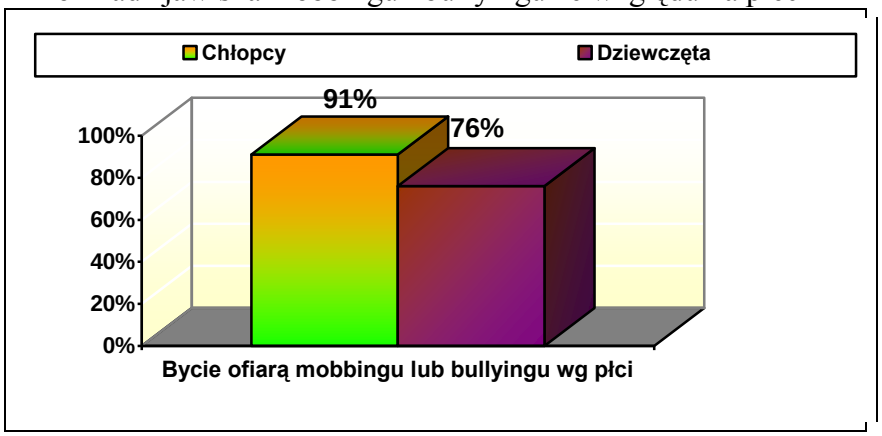

Tyranizowanie ucznia przez grupę

W ankiecie, którą przeprowadziliśmy w szkołach zapytaliśmy uczniów czy zdarzyło im się, że przez dłuższy czas jakaś grupa uczniów dokuczała im, straszyła, wyśmiewała lub w inny sposób uprzykrzała funkcjonowanie w szkole. Celem tego pytania było sprawdzenie jaka jest skala bullyingu, gdzie sprawcą jest grupa uczniów. Ten rodzaj przemocy jest o wiele bardziej destrukcyjny dla ofiary, ponieważ ma ona mniejsze szanse na wsparcie od innych uczniów, a grupa sprawców czuje się o wiele pewniej kiedy odpowiedzialność za swoje czyny jest rozłożona na grupę.

- Ofiarą takich zachowań było 14% uczniów.
- Częściej ofiarami są uczniowie szkoły podstawowej (16%) niż gimnazjum (12%).
- Biorąc pod uwagę płeć, to częściej ofiarami są dziewczęta (15%) niż chłopcy (12%). Wynik ten jest zaskakujący biorąc pod uwagę, że ofiarami przemocy (w ogóle) są częściej chłopcy, możemy więc mówić tu o pewnej specyfice tego zjawiska.

- ❖ W zdecydowanej większości ta forma przemocy stosowana była przez sprawców w otoczeniu „widzów" czyli najprawdopodobniej innych uczniów (co dziesiąty uczeń znalazł się w takiej sytuacji). Może świadczyć to o chęci świadomego upokorzenia i poniżenia ofiary, zdeprecjonowaniu pozycji ofiary w środowisku szkolnym, o chęci wzmocnienia pozycji sprawcy w środowisku.
- ❖ Zachowania takie mają charakter grupowy, co oznacza, że odpowiedzialność sprawców rozmywa się na grupę, a co za tym idzie przemocowe zachowanie nie jest tak bardzo obciążające dla sumienia sprawcy (poczucie bezkarności wzmocnione jest brakiem sprzeciwu obserwatorów).

Tyranizowanie (bullying) ucznia przez grupę (w ciągu ostatniego roku szkolnego)							
Lp.	Czy w tym roku szkolnym zdarzyło Ci się, że grupa uczniów regularnie, przez dłuższy czas dokuczała Ci (np. popychanie, wyzywanie, straszenie, wyśmiewanie, rozpuszczanie plotek itp.)	**Ogółem**		**Szkoła Podstawowa**		**Gimnazjum**	
1.	**tak, zazwyczaj robili to w obecności innych osób**	53	10%	25	11%	28	9%
2.	**tak, zazwyczaj robili to tak, żeby nikt nie zauważył**	21	4%	11	5%	10	3%
3.	**nie**	453	85%	191	83%	262	87%

- ❖ Uczniowie, którzy byli ofiarami bullyingu najczęściej reagowali biernością na takie zdarzenie, starali się nie prowokować grupy, ale najczęściej ataki trwały nadal. Cztery osoby zareagowało agresją, tyle samo powiadomiło nauczyciela lub rodziców. Niektóre osoby pisały o towarzyszącym im uczuciu przykrości, smutku, łzach.

Reakcja bierności, wycofania jest charakterystyczna dla ofiar bullyingu. Mają oni przekonanie, że jeśli wycofają się to nie będą prowokować przemocowych zachowań. Dla sprawcy zazwyczaj jest to sygnał uległości, podporządkowania, dostarcza mu to przyjemnych odczuć wynikających z przewagi nad przeciwnikiem, często wzmacnianych przez pozytywne reakcje kolegów sprawców.

Warto zacytować niektóre wypowiedzi uczniów:

- Po prostu próbowałam nie reagować na zaczepki itd.., lecz kiedy zdarzało się to po kilka razy pod rząd zgłaszałam nauczycielom. Nigdy nie próbowałam reagować tak samo, nie jest to zbyt dojrzałe.
- Wyzywanie, kopanie, agresja
- Na początku nie przejmowałam się, ale z czasem to było silniejsze ode mnie, płakałam i płakałam po kątach w domu
- Nie zareagowałam w żaden prowokujący sposób by nie dać im satysfakcji, nie powiedziałam o tym nikomu żeby nie wyjść na "kabla"
- Bałem się komuś o tym powiedzieć
- Nie czekałem na lepsze czasy i powiedziałem to nauczycielce, ale nauczyciele nie mają na nich wpływu
- Starałam się ich unikać lub nie reagować na ich dokuczanie, czasami to pomagało
- Zgłosiłam to mamie oraz nie zwracałam na to uwagi
- Płakałam
- Nie zwracałem uwagi
- Byłem u pedagoga
- Nic nie zrobiłem, byłem smutny
- Zgłosiłam to mamie, gdy sprawa się pogorszyła i zgłosiłam nauczycielowi
- Było mi smutno, przykro
- Na NK różne dokuczliwe komentarze – kasowałam je.

W jednym z pytań w ankiecie uczeń miał ocenić na ile zgadza się z danym stwierdzeniem (zdecydowanie się zgadzam, raczej się zgadzam, nie mam zdania, raczej się nie zgadzam, zdecydowanie się nie zgadzam). Jedno ze stwierdzeń brzmiało: W mojej klasie jest grupka uczniów, którzy bardzo często, mocno dokuczają innym uczniom.

- 31% badanych uczniów stwierdziła, że zgadza się z powyższym stwierdzeniem.
- 47% uważało, że w ich klasie nie ma takiego problemu
- 21% nie miało zdania

Na podstawie tych wyników możemy wnioskować, że problem jest poważny i blisko jedna trzecia uczniów widzi go w swoich klasach.

Czy uczniowie sięgają po pomoc?

Zapytaliśmy uczniów czy w sytuacji dokuczania, dręczenia, agresji itp. zwracają się do kogoś lub jakiejś instytucji o pomoc.

- W sytuacji zagrożenia pomocy szuka tylko 24% osób.
- W szkole podstawowej 61% sięga po pomoc, w gimnazjum 38%, to oznacza, że wraz z wiekiem coraz mnie uczniów szuka pomocy. Może wynikać to z tego, że gimnazjaliści są bardziej samodzielni, lepiej radzą sobie w trudnych sytuacjach. Może także być to wynikiem utraty zaufania do dorosłych, niewiary, że przyniesie to pozytywne rezultaty. Za tą drugą tezą przemawiają wyniki badań, które pokazują, że gimnazjaliści o wiele rzadziej sięgają po pomoc osób dorosłych niż w uczniowie szkoły podstawowej.

Zwrócenie się o pomoc w sytuacji dokuczania, dręczenia, agresji itp.				
Lp.	**Osoby do których uczniowie zwracali się o pomoc**	**Ogółem**	**Szkoła Podstawowa**	**Gimnazjum**
1.	**Do rodziców**	15%	18%	13%
2.	**Do rodzeństwa**	4%	4%	4%
3.	**Do kolegów, koleżanek – rówieśników**	10%	12%	6%
4.	**Do kolegów, koleżanek starszych od Ciebie**	5%	4%	5%
5	**Do nauczyciela, wychowawcy**	12%	18%	8%
6	**Do pedagoga szkolnego**	2%	2%	1%
7	**Zadzwoniłem na „telefon zaufania”**	0,2%	0	0,3%
8	**Do policji**	0,2%	0	0,3%
9	**Do kogoś innego**	2%	3%	0,3%
10	**Suma**	24%	61%	38%

- Najczęściej badani uczniowie zwracali się o pomoc do rodziców (15%), nauczycieli, wychowawców (12%), dopiero na trzecim miejscu do kolegów, koleżanek (10%).
- Inne osoby, do których zwracają się uczniowie o pomoc to: dyrektor, ciocia, dziadkowie, przyjaciółka, chłopak.
- Porównując szkołę podstawową z gimnazjum można stwierdzić, że mniej więcej podobne są proporcje w wynikach dotyczących osób, do których ofiary zwracają się o pomoc – na pierwszym miejscu są rodzice, na drugim nauczyciele, wychowawcy, na trzecim rówieśnicy.
- Porównując te wyniki z wynikami badań nad przemocą rówieśniczą w Tarnowie z 2006 roku można zauważyć pewne pozytywne trendy. Po pierwsze, zwiększyła się liczba osób sięgających po pomoc. W 2006 roku było to prawie 23%, w tej chwili jest to pełne 24%.

Po drugie, w 2006 roku uczniowie najczęściej szukali pomocy u swoich rówieśników, kolegów podczas, gdy w tej chwil częściej sięgają po pomoc rodziców, nauczycieli, wychowawców.

- 65% uczniów, którzy sięgnęli po pomoc było zadowolonych z udzielonej pomocy, tylko 10% wyraziła niezadowolenie. W pozostałych przypadkach brak było odpowiedzi.

Warto zauważyć, że uczniowie w uzasadnieniu, dlaczego byli zadowoleni z tej pomocy, często pisali: o wsparciu psychicznym, o podpowiedziach jak radzić sobie w trudnych sytuacjach, jak się bronić itp. czyli dorośli w pierwszej kolejności starali się wesprzeć dziecko w samodzielnym rozwiązaniu sytuacji. Oczywiście sporo też odpowiedzi było, że to dorośli rozwiązywali sytuację. Poniżej wymieniono przykładowe wypowiedzi uczniów:

- zrozumiałam, że nie wszystkim należy się przejmować
- zawsze mogę nią nich liczyć
- wysłuchał mnie, pomógł psychicznie
- wiem, że ludzie, którym to mówię wspierają mnie
- ukarano tą osobę
- udzielono mi dobrych rad
- teraz mniej się boję
- te osoby wytłumaczyły mi jak się powinnam zachować w danej sytuacji
- ta osoba została ukarana i już więcej się do mnie nie przyczepiała
- starsza siostra zrozumiała mnie i pomogła
- rodzice, nauczyciele lub koleżanki byli przy mnie i mi naprawdę pomogli
- rodzice powiedzieli mi jak to załatwiać bez bicia
- rodzice powiadomili wychowawczynię a ona wymierzyła im surową karę
- razem łatwiej było coś na to poradzić
- pani pedagog zainterweniowała w tej sprawie
- otrzymałem rady i dużo dowiedziałam się co zrobić w takiej sytuacji
- nauczycielka zwróciła uwagę i tym sposobem odpuścili
- na moją prośbę rodzice przepisali mnie do innej szkoły
- mój tata pogadał z nim i dał mi ten kolega spokój
- moja mama poszła do dyrektora i opowiedziała jak to było, który mnie pobił, miał kłopoty
- bardzo mi pomogła rozmowa, uspokoiłam się
- rodzice pomogli, wychowawca nie, bo mało zrobił.

Potencjalne ofiary

W ankiecie uczniowie zostali zapytani jakie osoby są najczęściej narażone na zaczepki, dokuczanie ze strony innych uczniów.

- Jedno z pytań w ankiecie polegało na ocenieniu przez ucznia na ile zgadza się on z danym stwierdzeniem (zdecydowanie się zgadzam, raczej się zgadzam, nie mam zdania, raczej się nie zgadzam, zdecydowanie się nie zgadzam). Jedno ze stwierdzeń brzmiało: W mojej klasie jest osoba (osoby), która jest na uboczu i często ktoś jej (im) dokucza, wyśmiewa się itp.
  - 51% badanych uczniów stwierdziła, że zgadza się z powyższym stwierdzeniem, a więc wskazuje, że taki problem występuje
  - 32% uważało, że w jej klasie nie ma takiego problemu
  - 17% nie miało zdania w tym względzie
- Z opinii uczniów wynika, że potencjalnymi ofiarami najczęściej będą osoby nieśmiałe, delikatne (czyli osoby nieco wycofane) – 46%, ulubieńcy nauczycieli – 44%, „niemodnie" ubrani – 34%.
- Porównując uczniów szkoły podstawowej z gimnazjalistami widoczne są pewne różnice w proporcjach odpowiedzi . W szkole podstawowej w pierwszej kolejności narażeni są uczniowie nieśmiali – 39%, potem „niemodnie" ubrani – 36% i ulubieńcy

nauczycieli – 34%. W gimnazjum natomiast ponad połowa wskazuje na ulubieńców nauczycieli – 52%, nieśmiałych – 51%, niemodnie ubranych – 32%.

Uczniowie narażeni na dokuczanie w szkole w opinii samych uczniów				
Lp		Ogółem	Szkoła podstawowa	Gimnazjum
1	Nieśmiali, delikatni	46%	39%	51%
2	Bardzo dobrze uczący się	27%	25%	28%
3	„Niemodnie" ubrani	34%	36%	32%
4	Mający niskie stopnie w nauce	14%	22%	9%
5	Narzucający innym swoja władzę, siłę	16%	17%	16%
6	Przeciętni uczniowie tzw. średniacy	7%	8%	6%
7	Uczniowie uważani za ulubieńców („pupili") nauczycieli	44%	34%	52%
8	Mający złe warunku materialne	13%	17%	11%
9	Regularnie biorący udział w praktykach religijnych (religijni)	3%	2,%	4%
10	Uczniowie o innym kolorze skóry, wyznaniu	5%	6%	7%
11	Uczniowie będący na uboczu klasy (nie angażujący się, outsiderzy)	22%	18%	24%
12	Inni, …..	13%	19%	9%

Dla przeciwwagi do pytania dotyczącego cech potencjalnych ofiar dodano do ankiety pytanie jakie cechy decydują o pozycji społecznej, znaczeniu ucznia w szkole, zakładając, że osoby o mocnej pozycji i znaczeniu w szkole są mniej narażone na przemoc ze strony rówieśników.

- W opinii uczniów cechy, które decydują o pozycji społecznej, znaczeniu ucznia w szkole to: wygląd zewnętrzny – 47%, pewność siebie wobec nauczycieli - 37%, siła sprawność fizyczna - 34%
- Najmniejsze znaczenie ma pozycja społeczna rodziców ucznia – 3%

Które cechy decydują o pozycji i znaczeniu w klasie, szkole.	**Ogółem**	**Szkoła podstawowa**	**Gimnazjum**	**Płeć Męska**	**Płeć Żeńska**
wygląd, atrakcyjność fizyczna	47%	40%	52%	34%	59%
siła, sprawność fizyczna	34%	37%	32%	48%	19%
pewność siebie wobec nauczycieli (potrafi się „postawić")	37%	33%	40%	31%	44%
dobre wyniki w nauce	30%	37%	25%	32%	27%
fantazja, robienie ciekawych rzeczy nawet wbrew regulaminom, zasadom itp.	32%	22%	36%	32%	33 %
duża wiedza, inteligencja	23 %	22 %	24%	23%	23%
posiadanie pieniędzy	13%	16%	14%	11%	15%
uprawianie sportu, osiągnięcia w sporcie	29%	32%	27%	34%	23%
działalność samorządowa	7%	17%	7%	6%	7%
fundowanie, rozdawanie innym różnych rzeczy	10%	22%	11%	8%	11%
dobrze sytuowani, ważni rodzice	3%	7%	2%	4%	4%
działalność społeczna, w organizacjach, klubach młodzieżowych itp.	8%	19%	5%	6%	11%

- Biorąc pod uwagę płeć uwidaczniają się znaczące różnice w wyborach między dziewczętami a chłopcami.
- Dziewczęta częściej wskazywały na wygląd zewnętrzny jako decydujące kryterium pozycji w szkole – 59%, w dalszej kolejności na pewność siebie wobec nauczycieli – 44%, fantazję, robienie czegoś nawet wbrew regulaminom, zasadom itp.
- Chłopcy wybierali jako decydujące kryteria: siłę, sprawność fizyczną – 48%, uprawianie sportu, osiągnięcia sportowe – 34%, wygląd, atrakcyjność fizyczną – 34%.
- Chłopcy i dziewczęta zgodni są natomiast co do takich cech jak: duża wiedza inteligencja – 23%, dobrze sytuowani, ważni rodzice – 4%.
- Ciekawy jest fakt, że względy finansowe są ważniejsze dla dziewczynek niż dla chłopców (posiadanie pieniędzy, fundowanie, rozdawanie innym prezentów).

Kryteria decydujące o pozycji, znaczeniu ucznia w klasie, szkole - ze względu na płeć

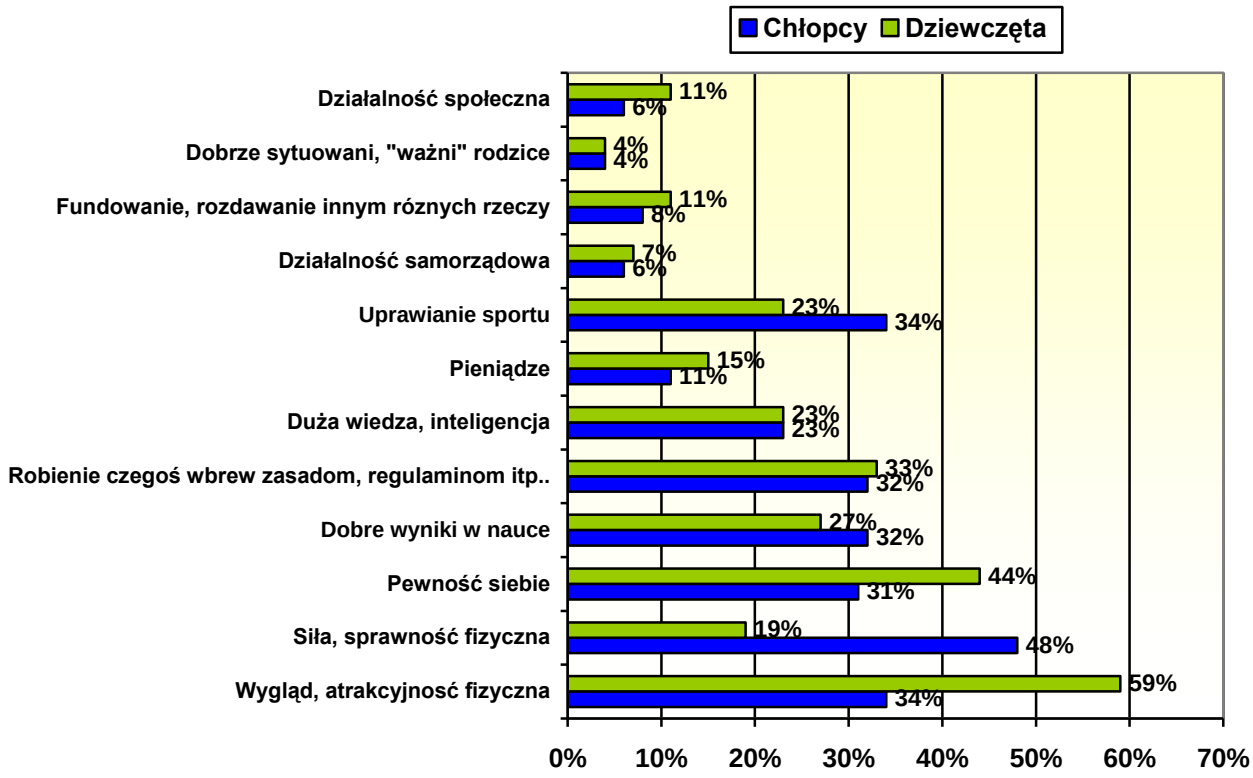

- Porównując dane ze szkoły podstawowej i gimnazjum widoczna jest zmiana kryteriów decydujących o pozycji ucznia w szkole. W szkole podstawowej większy nacisk jest nie tylko na wygląd czy sprawność fizyczną ale także na osiągnięcia w nauce. W gimnazjum dobre oceny dosyć mocno tracą na znaczeniu, natomiast większy nacisk jest położony na wygląd, pewność siebie wobec nauczycieli, robienie wrażenia na innych nawet wbrew zasadom, regulaminom itp.
- W szkole podstawowej największe znaczenie będą odgrywać takie kryteria jak: wygląd, atrakcyjność fizyczna – 40%, siła, sprawność fizyczna – 37%, dobre wyniki w nauce – 37%.
- W gimnazjum największe znaczenie będą odgrywać takie kryteria jak: wygląd zewnętrzny – 52%, pewność siebie wobec nauczycieli – 40%, fantazja, robienie ciekawych rzeczy, nawet wbrew zasadom, regulaminom itp. – 36%.

- Uczniowie szkoły podstawowej będę mieli o wiele mniejsze skłonności do zaznaczania swojej pozycji poprzez łamanie regulaminów czy innych zasad (22%) w porównaniu z gimnazjalistami (36%)
- W gimnazjum w porównaniu do szkoły podstawowej mniejszą wagę przywiązują uczniowie do sportu i osiągnięć w tej dziedzinie oraz do ocen szkolnych.

Kryteria decydujące o pozycji, znaczeniu ucznia w klasie, szkole - ze względu na rodzaj szkoły

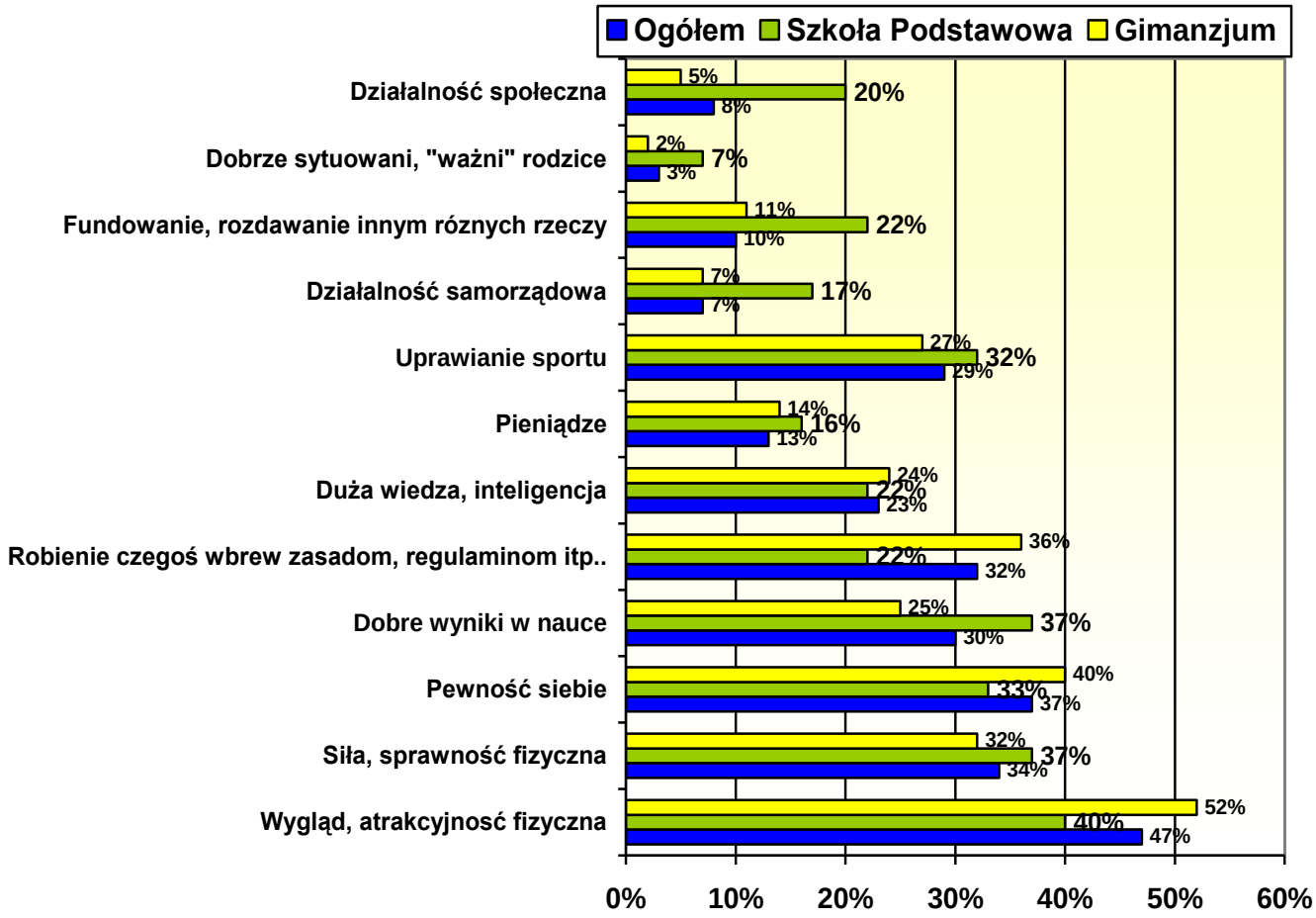

Poczucie bezpieczeństwa i stosunek uczniów do szkoły

W ankiecie prócz bezpośrednich pytań dotyczących mobbingu i bullyingu spora część została poświęcona poczuciu bezpieczeństwa w szkole (subiektywnemu) i stosunku uczniów do szkoły. Celem tych pytań było uzyskanie obrazu rzeczywistości uczniów zarówno w obiektywnym wymiarze zagrożeń jak i subiektywnym poczuciu bezpieczeństwa w szkole. Przyjęto także pewne założenia: uczniowie czujący się pewnie w szkole rzadziej padają ofiarami przemocy oraz, że poczucie bezpieczeństwa i dobra atmosfera w szkole wpływa pozytywnie na ograniczenie przemocy.

Jedno z pierwszych pytań dotyczyło subiektywnych odczuć ucznia wobec szkoły, klasy, uczniów.

- Biorąc pod uwagę pozytywne odczucia to co 35% uczniów twierdzi, że lubi chodzić do szkoły, 21% twierdzi, że zazwyczaj chodzenie do szkoły sprawia im radość, 72% czuje się akceptowanymi przez innych uczniów w klasie, 62% ma wsparcie ze strony przyjaciół ze szkoły.
- Jeśli chodzi o nieprzyjemne odczucia względem szkoły, uczniów to 10% czuje się osamotnionymi w klasie, 8% czuje niepewność podczas pobytu w szkole, 7% czuje się

na uboczu klasy, 6% czuje zagrożenie ze strony innych uczniów, 5% czuje się nieakceptowanym przez uczniów w klasie, 4% często boi się iść do szkoły.

- Jeśli chodzi o różnice między szkołą podstawową a gimnazjum to zauważalny jest spadek uczniów w gimnazjum, którym chodzenie do szkoły sprawia przyjemność (z 24% w szk. podst. do 19% w gimnazjum), niższy jest także wskaźnik wsparcia przyjaciół w szkole (z 68% w szk. podst. do 58% w gimnazjum).
- Mniej jest natomiast w gimnazjum osób czujących się samotnie, nieakceptowanych, bojących się pójścia do szkoły.

Twierdzenia dotyczące subiektywnego samopoczucia i stosunku do szkoły, klasy	**Ogółem**	**Szkoła Podstawowa**	**Gimnazjum**
Zazwyczaj chodzenie do szkoły sprawia mi radość	21%	24%	19%
Lubię chodzić do szkoły	35%	35%	35%
Czuję się akceptowany przez większość uczniów w mojej klasie	72%	70%	73%
Czuję wsparcie ze strony przyjaciół ze szkoły	62%	68%	58%
Kiedy jestem w szkole czuję się niepewnie	8%	7,4%	8,3%
Często boję się iść do szkoły	4%	5%	3,6%
Czuję się nieakceptowany przez większość uczniów w mojej klasie	5%	7%	4%
Czuję się na uboczu swojej klasy	7%	7%	6%
Czuję zagrożenie ze strony niektórych uczniów	6%	6%	6%
Czuję się często samotnie w swojej klasie	10%	11%	9%

Aby uczeń mógł się czuć w pełni bezpiecznie w klasie zespół klasowy powinien być pozytywnie zintegrowany, jeśli nie ma tej integracji to wtedy pojawiają się nierozwiązywane konflikty a w konsekwencji głębokie animozje. W ankiecie uczniowie zostali zapytani czy w klasie są takie osoby, od których chciałby się trzymać z daleka, czyli osoby, z którymi nie chcą żadnych kontaktów. Celem tego pytania było sprawdzenie jaki odsetek uczniów czuje niechęć do kontaktów z innymi uczniami w danej klasie. Niechęć taka może wynikać zarówno z niewielkich nieporozumień, niechęci związanej z wcześniejszymi przekonaniami, jak i z większych konfliktów, których uczeń jest ofiarą lub sprawcą (mobbing, bullying często ma początek w drobnych konfliktach).

- U 58% badanych w klasach są takie osoby, z którymi nie chciałyby mieć żadnych kontaktów
- W szkole podstawowej więcej osób deklaruje niechęć do kontaktów z wybranymi uczniami w klasie (66%) niż w gimnazjum (52%).

Rozkład osób deklarujących niechęć do kontaktów z wybranymi uczniami w klasie

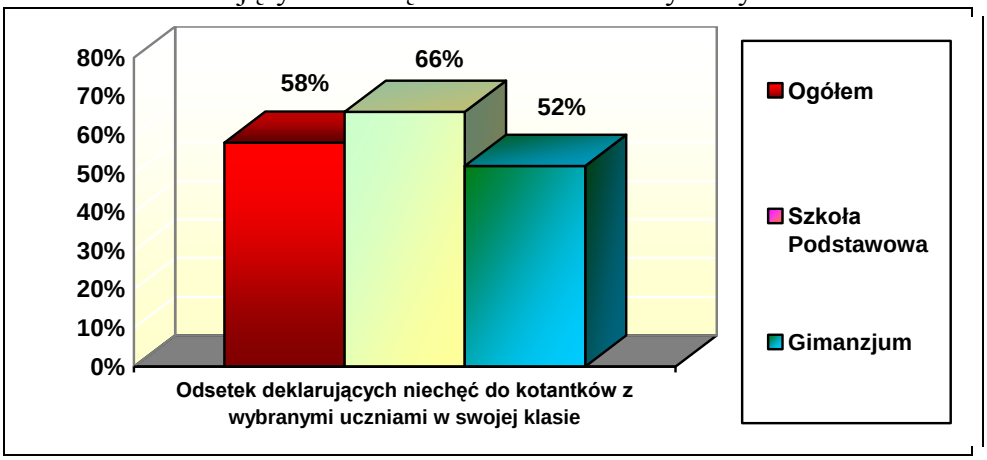

Czy w twojej klasie są takie osoby, od których najchętniej trzymałbyś się z daleka?	Ogółem	Szkoła podstawowa	Gimnazjum
TAK	58%	66%	52%
NIE	40%	32%	47%
BRAK ODPOWIEDZI	2%		

Dla przeciwwagi do pytania o niechęć do kontaktów z wybranymi uczniami w klasie zapytano w ankiecie czy badani mają w klasie przyjaciół, czyli osoby, na których im zależy i na których może liczyć w różnych trudnych sytuacjach. Zazwyczaj posiadanie przyjaciół w klasie działa wzmacniająco na poczucie bezpieczeństwa w klasie, wspierająco w trudnych sytuacjach dla ucznia.

- 89% badanych deklaruje, że ma przyjaciela/przyjaciół w klasie
- W szkole podstawowej aż 92% badanych potwierdza, że ma przyjaciela/przyjaciół w klasie, w gimnazjum nieco mniej osób tak uważa – 86%

Czy w Twojej klasie są takie osoby, z którymi naprawdę się przyjaźnisz, na których ci zależy i na których możesz liczyć?	Ogółem	Szkoła podstawowa	Gimnazjum
TAK	89%	92%	86%
NIE	11%	8%	14%

Wysoki wynik w pytaniu o przyjaciół jest dosyć zaskakujący w świetle następnych pytań, w których pytaliśmy o przekonania uczniów w różnych obszarach.

- 49% badanych zgadza się ze stwierdzeniem, że w każdej klasie jest osoba, z którą nikt nie chce się kolegować
- 51% badanych uważa, że w ich klasie jest osoba lub osoby, które są na uboczu (przypuszczalnie bez przyjaciół) i którym często inni dokuczają, wyśmiewają itp.

Dane te wskazują na pewną rozbieżność miedzy deklaracjami dotyczącymi własnej osoby a przekonaniami na temat klasy. Można przypuszczać, że wynika ona z kilku powodów: trudności w przyznaniu się przed innymi a może nawet przed samym sobą, że brakuje im w klasie przyjaciela, nieprawdziwych przekonań dotyczących relacji w klasie, niezrozumienia treści pytania.

Poczucie bezpieczeństwa w szkole, klasie

W ankiecie uczniowie oceniali poziom bezpieczeństwa w swojej szkole, atmosferę i relacje w niej panujące na skali od zdecydowanie się zgadzam do zdecydowanie się nie zgadzam.

- 76% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że w ich szkole można czuć się bezpiecznie
- 59% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że w ich szkole panuje miła i swobodna atmosfera
- 24% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że w ich szkole panuje rygor i dyscyplina
- 45% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że nauczyciele nie wiedzą co się dzieje wśród uczniów
- 71% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że w razie problemów uczniowie mogą liczyć na pomoc nauczycieli, wychowawców

- 51% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że w każdej klasie jest osoba lub osoby, z którymi nikt nie chce się kolegować
- 31% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że w jej klasie jest grupka uczniów, którzy bardzo często i mocno dokuczają innym uczniom
- 51% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że w ich klasie jest osoba lub osoby, które są na uboczu i którym często inni dokuczają
- 41% uczniów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że ma poparcie w kolegach ze szkoły nawet w sytuacji przekroczenia granicy obowiązujących zasad, regulaminów.

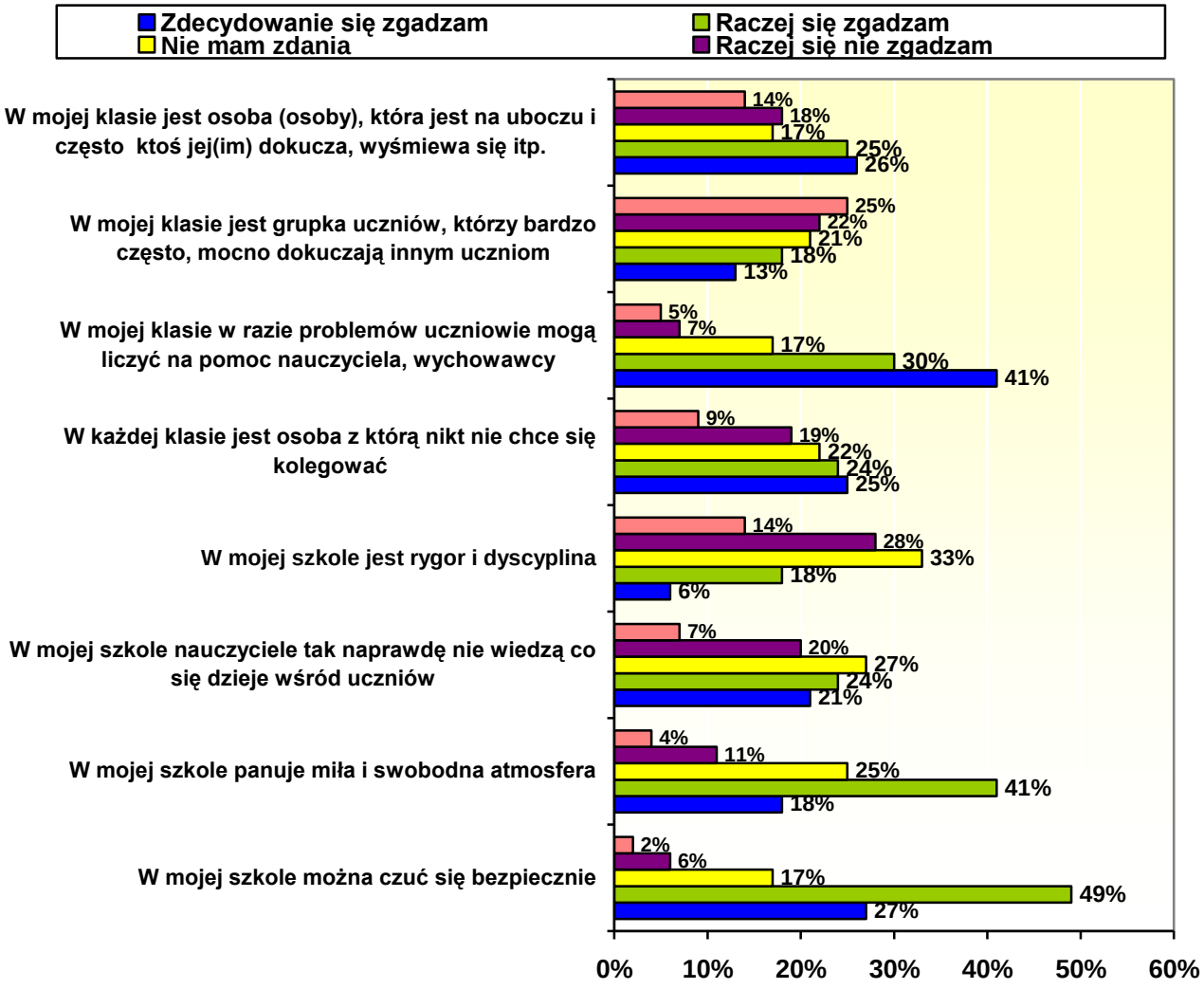

Porównując jak odpowiadali uczniowie szkoły podstawowej i gimnazjum zauważalne są pewne różnice w odpowiedziach

- Więcej uczniów gimnazjum (78%) niż szkoły podstawowej (74%) czuje się bezpiecznie w szkole
- Atmosferę w szkole wyżej ocenią uczniowie w gimnazjum niż w szkole podstawowej
- Gimnazjaliści częściej niż uczniowie szkoły podstawowej twierdzą, że nauczyciele nie wiedzą co się dzieje wśród uczniów
- Dwa razy więcej uczniów gimnazjum niż szkoły podstawowej uważa, że w ich szkole panuje rygor i dyscyplina
- Uczniowie szkoły podstawowej częściej niż gimnazjaliście zgadzają się ze stwierdzeniem, że w każdej klasie jest osoba, z którą nikt nie chce się kolegować
- 79% uczniów szkoły podstawowej uważa, że może liczyć na pomoc nauczyciela,
- w gimnazjum na taką pomoc liczy 65%

- W szkole podstawowej 40% badanych uważa, że w jej klasie jest grupa osób, które często dokuczają innym, podczas gdy w gimnazjum tylko 25% tak uważa
- 60% uczniów szkoły podstawowej twierdzi, że w jej klasie jest osoba trzymająca się na uboczu, której często ktoś dokucza, a w gimnazjum takich stwierdzeń było 44%
- Uczniowie, którzy częściej oceniali pozytywnie atmosferę w szkole (poczucie bezpieczeństwa, miła i swobodna atmosfera w szkole, możliwość uzyskania pomocy od nauczyciela) rzadziej padali ofiarą przemocy niż uczniowie, którzy źle oceniali atmosferę w szkole

Lp	Twierdzenie	Zdecydowanie się zgadzam			Raczej się zgadzam			Nie mam zdania			Raczej się nie zgadzam			Zdecydowanie się nie zgadzam		
		Ogółem	Sz. Podst.	Gim.	Ogółem	Sz. Podst.	Gim.	Ogółem	Sz. Podst.	Gim.	Ogółem	Sz. Podst.	Gim.	Ogółem	Sz. Podst.	Gim.
1	W mojej szkole można czuć się bezpiecznie	27%	27%	27%	49%	47%	51%	17%	19%	15%	6%	7%	5%	2%	2%	2%
2	W mojej szkole panuje miła i swobodna atmosfera	18%	16%	21%	41%	36%	45%	25%	28%	23%	11%	15%	8%	4%	5%	3%
3	W mojej szkole nauczyciele tak naprawdę nie wiedzą co się dzieje wśród uczniów	21%	16%	22%	24%	23%	26%	27%	27%	27%	20%	23%	17,5%	7%	8%	75
4	W mojej szkole jest rygor i dyscyplina	6%	7%	6%	18%	17%	19%	33%	32%	34%	28%	27%	28%	14%	16%	12%
5	W każdej klasie jest osoba , z którą nikt nie chce się kolegować	25%	28%	23%	24%	26%	22%	22%	21%	23%	19%	17%	21%	9%	7%	10%
6	W mojej klasie w razie problemów uczniowie mogą liczyć na pomoc nauczyciela, wychowawcy	41%	47%	36%	30%	32%	29%	17%	14%	20%	7%	5%	8%	5%	3%	7%
7	W mojej klasie jest grupka uczniów, którzy bardzo często, mocno dokuczają innym uczniom	13%	22%	7%	18%	18%	18%	21%	20%	22%	22%	20%	24%	25%	20%	29%
8	W mojej klasie jest osoba (osoby), która jest na uboczu i często ktoś jej (im) dokucza, wyśmiewa się itp.	26%	33%	21%	25%	27%	23%	17%	16%	18%	18%	15%	20%	14%	10%	17%

Aby zbadać tezę, że uczniowie, którzy czują się pewnie w szkole rzadziej padają ofiarami przemocy zostały porównane dwie grupy uczniów. Pierwsza grupa to uczniowie, którzy deklarują pozytywny stosunek do szkoły m.in. że lubią chodzić do szkoły, zazwyczaj są zadowoleni z niej, czują wsparcie ze strony przyjaciół w szkole, czują się akceptowani przez innych uczniów. Druga grupa to uczniowie źle czujący się w szkole, deklarujący m.in., że w szkole czują się niepewnie, często boją się iść do szkoły, czują się odrzuceni przez innych uczniów, na uboczu klasy itp.

- Uczniowie o pozytywnym stosunku do szkoły, czujący się w niej pewniej o wiele rzadziej padali ofiarą mobbingu lub bullyingu niż osoby, które miały nieprzyjemne

odczucia związane ze szkołą. Dla przykładu w pierwszej grupie w ciągu roku szkolnego 24% uczniów nigdy nie doznało żadnej z wymienionych w ankiecie form przemocy, w drugiej grupie takich osób było tylko 5%.

Porównanie wyników ankiet z 2006 roku dotyczących agresji i przemocy i wyników ankiet z 2011 roku dotyczących mobbingu i bullyingu.

Ponieważ grupa zachowań określanych mianem mobbingu i bullyingu zawiera się w zachowaniach przemocowych można dokonać analizy porównawczej poszczególnych zachowań, które były wymieniane w obu ankietach. Ponieważ badania z 2006 roku nie były prowadzone w szkole podstawowej, grupą porównawcza będą gimnazjaliści.

Większość zachowań, które były wymieniane w obu badaniach uległy zmianom, przede wszystkim biorąc pod uwagę nasilenie występowania danego zachowania.

- Największa zmiana w nasileniu danego zjawiska dotyczy sytuacji, kiedy to nauczyciel obraził, przezywał lub wyzywał ucznia. W 2006 roku ofiarą takich zachowań padło 35% uczniów gimnazjum, w 2011 roku 18%.
- W sposób znaczący zmniejszyła się także ilość rozpowszechnianych plotek z 46% na 33% oraz gróźb słownych z 33% na 23%.

Porównanie danych dotyczących zachowań przemocowych

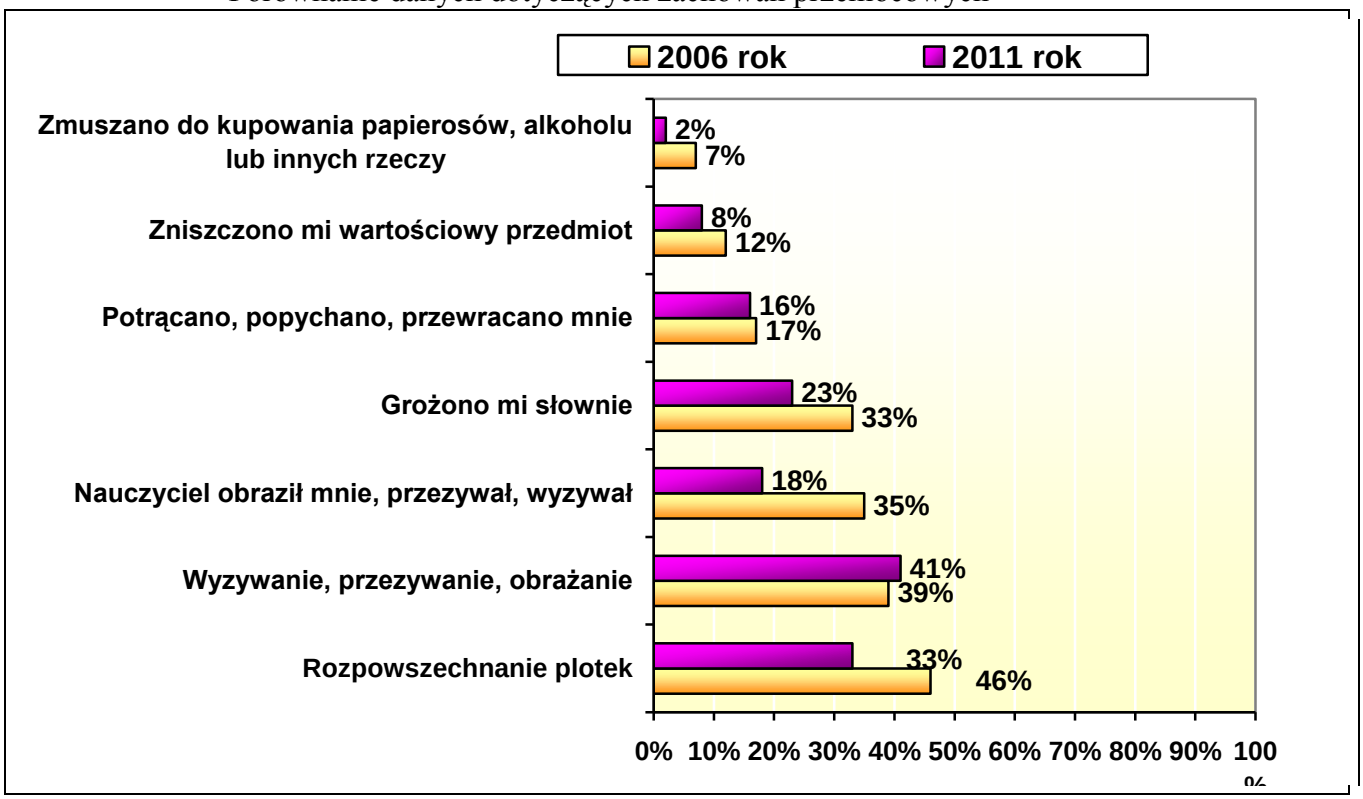

Lp.	Rodzaj zachowania - GIMANZJUM	2006	2011
1	Rozpowszechniano plotki o tobie	46%	33%
2	Wyzywano, przezywano, obrażano Cię	39%	41%
3	Nauczyciel obraził Cię, przezywał, wyzywał	35%	18%
4	Grożono Ci słownie	33%	23%
5	Potrącano, popychano, przewracano Cię	17,2%	16%
6	Zniszczono Ci wartościowy przedmiot należący do Ciebie np. komórka, kurtka, plecak itd.	12%	8%
7	Zmuszano Cię do kupowania papierosów, alkoholu lub innych rzeczy za twoje pieniądze	6,9%	2%

Niestety nie zwiększył się znacząco odsetek uczniów sięgających po pomoc.

- W 2006 roku po pomoc sięgnęło niespełna 23%, w 2011 roku zaledwie procent więcej bo 24%.

Uległy zmianie natomiast proporcje dotyczące tego do kogo zwracali się uczniowie z problemem.

- W 2006 roku uczniowie zwracali się o pomoc do swoich kolegów, koleżanek a w 2011 roku najczęściej uczniowie zwracali się do swoich rodziców, nauczycieli wychowawców w dopiero na trzecim miejscu byli koledzy i koleżanki.

Podsumowanie i wskazania do pracy wychowawczej

Z całą stanowczością można stwierdzić, że zjawisko mobbingu i bullyingu nie jest marginalnym zjawiskiem. Wprost przeciwnie problem ten dotyczy każdej szkoły, w większym lub mniejszym stopniu.

Zazwyczaj badając przemoc stwierdzano, że uczniowie szkoły podstawowej byli mniej narażeni na jej przejawy. Te badania wskazują, że w szkole podstawowej problem ten jest zbliżony a nawet nieco większy niż w gimnazjum.

Blisko 66% uczniów było świadkiem mobbingu, bullyingu w czasie roku szkolnego, natomiast do bycia ofiarą jakiejkolwiek z form tej przemocy przyznało się 84% badanych.

Najczęściej są to zachowania uważane często za normę wśród uczniów czyli wyzywanie, obrażanie – 48%, obmawianie, „rozpowszechnianie" plotek - 37%, zabieranie i chowanie przedmiotów należących do ucznia - 34%. Jeśli są to pojedyncze zdarzenia to zazwyczaj nie niosą one ze sobą tragicznych skutków. Jednakże jeśli formy te będą stosowane z dużą częstotliwością prowadzi to do: wyizolowania ucznia z grupy, wycofania się ofiary z życia klasy, bardzo niskiej samooceny ofiary, wzmagających się lęków, unikania kontaktów z rówieśnikami, wycofania się z sytuacji, gdzie ofiary mogłyby być porównywane z innymi (sytuacje rywalizacyjne, odpowiadanie na forum klasy), ofiary mogą także postępować w sposób irytujący dla otoczenia np. nadreaktywne, ruchliwe zachowanie, wprowadzające zamieszanie, prowokujące zachowanie wobec uczniów a potem uciekanie się do pomocy nauczycieli i rodziców.

Warto tu wskazać na te zachowania, które występują z dużą lub bardzo dużą częstotliwością czyli wyzywanie, obrażanie ucznia – 23%, obmawianie, „rozpowszechnianie" plotek - 15%, prowokowanie ucznia krzykiem, „robieniem min" – 14%, zabieranie i chowanie przedmiotów należących do ucznia - 13%, słowne groźby - 10%.

Uczniowie wymienili także kilka innych zachowań dokuczliwych, których byli ofiarą są to m.in. „ robienie zdjęć i zamieszczenie na NK", „zamykanie w WC", „wyśmiewanie z powodu ubrań, wyglądu", „wyśmiewanie się z niskiego wzrostu", „włamanie na moje konto na portalu internetowym", „robienie zdjęć np. gdy osoba przebiera się na wf", „płacenie haraczy, łapówek", „nabieranie na miłość", „na w-f rzucano piłką kopano mnie i bito po głowie", „celowe zagradzanie przejścia na korytarz", „bawiono się w "syf" czyli zabawę podobną do "berka", tylko że z "o fu" (ktoś mnie dotyka i podaje dalej)", „ataki psychiczne ze strony nauczyciela".

W wymienionych przez uczniów innych formach dominuje cyberbullying, czyli zachowania agresywne z użyciem technologii informacyjnych, telefon, Internet. Zwraca również uwagę przemyślność niektórych zachowań jak np. zabawa w „syfa", która dla uczestników jest zapewne źródłem dobrej rozrywki a dla ofiary źródłem dotkliwego upokorzenia i poniżenia.

Szczególną formą bullyingu jest stosowanie go przez grupę. Do bycia ofiarą takiej formy przemocy przyznało się 14% badanych, w zdecydowanej większości były to przypadki znęcania się, szykanowania w obecności świadków. Ten rodzaj przemocy jest o wiele bardziej destrukcyjny dla ofiary, ponieważ ma ona mniejsze szanse na wsparcie od innych uczniów, a grupa sprawców czuje się o wiele pewniej kiedy odpowiedzialność za swoje czyny jest rozłożona na grupę.

Członkowie grupy będącej sprawcami zazwyczaj pełnią różne role m.in. sprawca bezpośrednio dokuczający ofierze, są asystenci, którzy pomagają sprawcom, i są osoby posiłkowe, które eskalują zamieszanie. W otoczeniu obserwującym zajście są osoby przypatrujące się z zewnątrz, które się nie angażują i milczą i na szczęście są także osoby stające w obronie ofiar.

Ofiary bullyingu najczęściej pozostają bierne wobec swoich oprawców. Mają oni przekonanie, że jeśli wycofają się to nie będą prowokować przemocowych zachowań. Dla sprawcy zazwyczaj jest to sygnał uległości, podporządkowania, dostarcza mu to przyjemnych odczuć wynikających z przewagi nad przeciwnikiem, często wzmacnianych przez pozytywne reakcje kolegów sprawców.

Warto zacytować niektóre wypowiedzi uczniów:

- po prostu próbowałam nie reagować na zaczepki itd.., lecz kiedy zdarzało się to po kilka razy pod rząd zgłaszałam nauczycielom. Nigdy nie próbowałam reagować tak samo, nie jest to zbyt dojrzałe.
- na początku nie przejmowałam się ale z czasem to było silniejsze ode mnie, płakałam i płakałam po kątach w domu
- nie zareagowałam w żaden prowokujący sposób by nie dać im satysfakcji, nie powiedziałam o tym nikomu żeby nie wyjść na "kabla"
- bałem się komuś o tym powiedzieć

Tylko ¼ uczniów sięga po pomoc w sytuacji przemocy, o wiele częściej po tą pomoc sięgają uczniowie szkoły podstawowej (61%) niż gimnazjum (38%). Dużo wskazuje na to, że gimnazjaliści tracą zaufanie do dorosłych i o wiele rzadziej sięgają po ich pomoc niż ich młodsi koledzy. Z jednej strony jest to wynik naturalnej separacji w drodze dojrzewania, z drugiej strony mamy przykłady, kiedy dorośli chcąc pomóc zachowują się dosyć nieudolnie pogłębiając problem dziecka. Przykładem może być tu zachowanie nauczyciela, do którego przyszło dziecko skarżąc się na dokuczanie ze strony kolegów z klasy. Pani wychowawczyni podczas lekcji wychowawczej wywołała z imienia i nazwiska ofiarę i jej sprawców (których ukarała) i kategorycznie zakazała takich zachowań. Efektem było naznaczenie w klasie ofiary jako „kabla", „skarżypyty" i izolacja go od całej klasy.

Uczniowie uważają, że osoby najbardziej narażone na dokuczanie to: nieśmiałe, delikatne (czyli osoby nieco wycofane) – 46%, ulubieńcy nauczycieli – 44%, „niemodnie" ubrani – 34%. Wyniki te pokazują, że ofiary mobbingu, bullyingu to nie koniecznie osoby z dysfunkcyjnych środowisk (niewielka rolę według uczniów odgrywa pozycja społeczna rodziców, materialna). Natomiast to co wzmacnia pozycję ucznia w środowisku szkolnym to: wygląd zewnętrzny – 47%, pewność siebie wobec nauczycieli - 37%, siła sprawność fizyczna – 34%. Można zauważyć, że są to raczej przeciwstawne cechy do cech ofiar i nie oparte na moralnych wzorcach. Dlatego tak ważna jest tu rola dorosłych, którzy mogą kształtować właściwe wzorce i wartości człowieka. Zwracać uwagę nie na siłę i atrakcyjność fizyczną, ale na siłę wewnętrzną, właściwy obraz siebie, swojej roli w grupie rówieśniczej, wartości moralne.

Jeśli chodzi o stosunek uczniów do szkoły to okazuje się, że jest spora grupa uczniów, którzy w deklaracjach lubią swoją szkoły - 35% uczniów twierdzi ,ze lubi chodzić do szkoły, 21% twierdzi, że zazwyczaj chodzenie do szkoły sprawia im radość, 72% czuje się akceptowanymi przez innych uczniów w klasie, 62% ma wsparcie ze strony przyjaciół ze szkoły, 71% uczniów twierdzi, że może liczyć na pomoc nauczycieli, 59% uważa, że w jej szkole panuje miła i przyjazna atmosfera, 76% uważa, że w jej szkole można czuć się bezpiecznym.

Jednocześnie badani uczniowie zwracają uwagę na bardzo niepokojące zachowania uczniów: 45% uczniów zwraca uwagę, że nauczyciele nie wiedzą co się dzieje wśród uczniów, 31% uważa, że w jej klasie jest grupka uczniów, którzy bardzo często i mocno dokuczają innym uczniom, 51% uczniów zgadza się ze stwierdzeniem, że w ich klasie jest osoba lub osoby, które są na uboczu i którym często inni dokuczają. Zwraca uwagę jedno z stwierdzeń uczniów a mianowicie - 41% uczniów uważa, że ma poparcie w kolegach ze szkoły nawet w sytuacji przekroczenia granicy obowiązujących zasad, regulaminów. W sytuacji kiedy

uczeń jest sprawcą przemocy pozytywne wsparcie otoczenia wzmacnia złe zachowanie ucznia.

Są także skrajne wypowiedzi świadczące o wyraźnie lękowym podejściu do szkoły: 10% czuje się osamotnionymi w klasie, 8% czuje niepewność podczas pobytu w szkole, 7% czuje się na uboczu klasy, 6% czuje zagrożenie ze strony innych uczniów, 5% czuje się nieakceptowanym przez uczniów w klasie, 4% często boi się iść do szkoły.

Porównując wyniki badań obecnych z tymi z 2006 roku (dotyczącymi zachowań agresywnych wśród uczniów) można zauważyć pewne zmiany w zachowaniach, które wymieniane były w obu badaniach. Największa zmiana w nasileniu danego zjawiska dotyczy sytuacji, kiedy to nauczyciel obraził, przezywał lub wyzywał ucznia. W 2006 roku ofiarą takich zachowań padło 35% uczniów gimnazjum, w 2001 roku 18%. W sposób znaczący zmniejszyła się także ilość rozpowszechnianych plotek z 46% na 33% oraz gróźb słownych z 33% na 23%. Obecnie w sytuacji przemocy uczniowie częściej zwracają się o pomoc dorosłych w porównaniu do roku 2006.

Zarys programu zaradczego przeciw mobbingowi w szkole wg D. Olweusa

Dan Olweus to norweski psycholog badający zjawisko mobbingu w szkole od kilkudziesięciu lat. Stworzył on program zaradczy przeciw mobbingowi, który wprowadzony w norweskich szkołach przyniósł bardzo pozytywne skutki. Ideą jego podejścia jest działanie systemowe na różnych poziomach.

Środki zaradcze na poziomie szkoły to:

• Przeprowadzenie ankiety wśród uczniów. Analiza sytuacji. (bardzo pomocna może być tu ankieta socjometryczna, ankieta konfliktów w klasie)
• Dzień poświęcony problemowi mobbingu w szkole (zamiast zwykłych lekcji).
• Większa kontrola podczas przerw, częstsze interwencje.
• Więcej ciekawych zajęć pozalekcyjnych.
• Uruchomienie telefonu kontaktowego czynnego przez kilka godzin w tygodniu, aby anonimowo porozmawiać o zaistniałych problemach.
• Ogólnoszkolne zebranie rodziców.
• Doskonalenie i samodoskonalenie nauczycieli (grupy rozwojowe).
• Współpraca dom – szkoła (na zasadach partnerstwa, współpracy a nie dyfuzji odpowiedzialności).

Środki zaradcze na poziomie klasy:

• Regulamin klasowy zawierający normy postępowania zapobiegające mobbingowi, wyjaśnienie problemu, nagradzanie i sankcje (dobrze jest, aby wprowadzane zasady były konkretne, aby uczniowie sami zgłaszali zasady jakie mają ich obowiązywać, sankcje i nagrody powinny być stopniowalne tak, aby zbyt szybko nie uległy wyczerpaniu).
• Godzina wychowawcza poświęcona tematycznie tym problemom.
• Nauka poprzez współpracę, dająca możliwości bliższego poznania się.
• Wspólne zajęcia wzmacniające więzi między uczniami (integracja).
• Zebranie rodziców i ewentualne indywidualne rozmowy z rodzicami (rozwiązywanie trudnych spraw na osobności z rodzicem, na zebraniu poruszanie problemu a nie personalne wskazywanie na sprawców i ofiary).

Środki zaradcze na poziomie jednostki:

• Rozmowy ze sprawcami i ofiarami mobbingu.
• Rozmowy z rodzicami uczniów, których problem dotyczy, ewentualnie także w obecności dzieci.
• Wykorzystanie pomocy ze strony "neutralnych" uczniów.
• Pomoc i wsparcie dla rodziców ze strony szkoły.

• Fachowa pomoc psychologa (psychoterapeuty) dla rodziców i uczniów szykanowanych i szykanujących (jeśli pomocą obejmuje się tylko ofiary to nie eliminuje to problemu w klasie).
• Zmiana klasy lub szkoły (w ostateczności, jeśli wprowadzono wszystkie powyżej wymienione środki, jeśli zmieni się klasę lub szkołę bez wcześniejszych niezbędnych kroków to istnieje duże prawdopodobieństwo, że ofiara powtórzy schemat zachowania z poprzedniej klasy).

Program taki był realizowany w 42 szkołach w Beren, dzięki niemu liczba przypadków mobbingu zmalała w badanych szkołach o co najmniej 50 procent. Zaobserwowano poprawę klimatu panującego w szkole, nastąpił wzrost porządku i dyscypliny, lepszy stosunek uczniów do kolegów i szkoły. Program zaradczy nie tylko spowodował zmniejszenie skali istniejącego już problemu, ale miał także działanie prewencyjne. Liczba nowych przypadków mobbingu wyraźnie spadła o ponad 50 procent. Odnotowano poprawę samopoczucia uczniów w szkole.2

To od nas jako dorosłych i naszego zaangażowania zależy, jak dużo będzie w szkołach przemocy. Jak pokazuje Olweus w swoich badaniach można być skutecznym w działaniu, warunkiem jest jednak przemyślana strategia, powiązanie ze sobą różnych działań w całym systemie.

Bibliografia

• Olweus D. (1989), Mobbing fala przemocy w szkole. Jak ją powstrzymać?, Warszawa Wyd. Jacek Santorski & Co, s. 16-49.
• Surzykiewicz J. (2000), Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne, Warszawa CMPPP, s. 27-30.
Orłowski S. (2005), Szkoła wobec agresji ii przemocy (w:) Kamińska-Buśko B., Szymańska J. (Red.) Profilaktyka w szkole. Poradnik dla nauczycieli, Warszawa CMPPP

[2] Orłowski S. (2005), Szkoła wobec agresji ii przemocy (w:) Kamińska-Buśko B., Szymańska J. (Red.) Profilaktyka w szkole. Poradnik dla nauczycieli, Warszawa CMPPP